

I et udstillingskatalog fra Moesgaard Museum og Århus Universitetsforlag om *De dødes liv* (2014), kan man læse det finurlige udsagn, at ”de levende dør, men de døde lever videre”. Udsagnet alluderer til det forhold, at dødes sociale liv i stigende grad er blevet et tema inden for sociologi, antropologi og tanatologi (læren om død), fordi det står klart, at de døde ikke ophører med at spille en rolle i sociale relationer, bare fordi de er døde.

TIL MIDDAG HOS DE DØDE

ANNE KATRINE DE
HEMMER GUDME

PROFESSOR MSO. VED AFDELING FOR BIBELSK EKSEGESE, DET TEOLOGISKE FAKULTET, KØBENHAVNS UNIVERSITET

De døde bliver ved med at være socialt relevante og nærværende i de levendes hverdag, og vi, de levende, interagerer med de døde, vi taler med dem, husker på dem, og regner dem med i vores verden. De levende skaber et

nærvær ud af fraværet ved at besøge de dødes sted, typisk repræsenteret ved en grav, og ved at udvælge genstande med relation til de døde, som de kan mindes ved.

FOTO: PCSA ARCHIVES

En banket-scene fra Priscillas katakomber i Rom fra det 3. årh. e.v.t.

TIL MIDDAG HOS DE DØDE

De dødes sociale liv er en realitet i Danmark i dag, og det var det i høj grad også i middelhavsområdet i oldtiden, hvor de fleste mennesker fulgte kulturelt indlejrede former for omgang med de døde. Udover selve gravlægningen var der tradition for, at man jævnligt aflagde de døde et besøg. Det kunne være sammen med venner og familie for at indtage et måltid på begravelsespladsen, og det kunne være for at efterlade gaver og små beskeder hos de døde i selve gravkammeret. I den græsk-romerske kultur var de sociale sammenkomster med de døde sat i system. Her var der adskillige årlige festdage, hvor hele familien pakkede picnicurven, og drog afsted for at tilbringe dagen på begravelsespladsen eller ved katakomberne. I de første århundreder e.v.t. havde mange af de romerske grave deciderede udekøkkener med en grill til at lave mad på, en brønd til at hente frisk vand og bænke, så man kunne ligge standsmæssigt til bords. På begravelsespladsen på Isola Sacra, der ligger syd for Rom, kan man finde talrige eksempler på husformede gravmonumenter

med madlavningsinstallationer og opholdsmøbler af forskellig art. En af gravene har på facaden et relief, der forestiller gravens ejer, den døde, der breder armene ud til velkomst, og inviterer sine gæster indenfor.

TIL MINDE OM AELIA SECUNDULA

Det nye Testamente har desværre kun ganske lidt at berette om tidlig kristen begravelsespraksis, men arkæologien hjælper, og arkæologisk materiale og inskriptioner peger på, at de kristne i vid udstrækning gjorde som deres 'hedenske' og jødiske naboer i det romerske imperium, og at de besøgte de døde med jævne mellemrum, og spiste sammen med dem. Fra det 3. årh. synes der desuden at være en stærk forbindelse mellem den almindelige dødekult og martyrkulten, der voksede sig stærkere og stærkere. Det kan af og til være vanskeligt at identificere specifikt kristne arkæologiske levn i det 1. og 2. årh., de tre grupper, kristne, jøder og 'hedenske' romere, har efterladt sig så ens bygninger og grave, at det oftest ikke kan lade sig gøre at skelne, men i løbet af det 3. årh. hjælper det

lidt på det, simpelthen fordi der er mere materiale, flere inskriptioner og flere relieffer og vægmalerier. Fra slutningen af det 3. årh. har vi en i denne sammenhæng vældig interessant inskription på en formodentlig kristen gravsten fra Satafis i Nordafrika:

Til minde om Aelia Secundula:

Vi har alle allerede spenderet meget, som det sig hør og bør, på begravelsen, men derudover har vi besluttet at bygge en spisesal af sten, hvor Moder Secundula hviler, hvori vi kan genkalde os de mange vidunderlige ting, hun gjorde, alt imens brødene, bægrene, puderne er stillet frem, så de kan mildne den skarpe smerte, der fortærer vore hjerter.... Statulenia Julia gjorde dette.

Aelia Secundulas efterladte besøgte hendes grav fra tid til anden, og spiste der i en spisesal, som de havde ladet bygge til netop det formål. På den måde spillede Aelia Secundula en rolle i sin families liv, selvom hun var død, og hendes grav blev et sted, hvor de kunne mødes og mindes og spise og drikke og glædes ved hinandens selskab – og Aelia Secundulas.

GRAVEN SOM KOMMUNIKATIVT RUM

Det er på baggrund af sådanne praksisser, at det giver mening at tale om graven som et kommunikativt rum. Graven er ikke bare en beholder, den er heller ikke kun et monument til minde om den afdøde, den er et sted, man

går hen for at opsøge og interagere med de døde, den er et sted, hvor sociale interaktioner mellem de levende og døde bliver ved med at finde sted. I mit aktuelle forskningsprojekt undersøger jeg de tidlige kristnes brug af graven som kommunikativt rum med særlig interesse for tegn på rituel forandring eller kontinuitet i forhold til den omgivende græsk-romerske og jødiske kultur. Indtil videre peger det meste materiale på kontinuitet. De første kristne gjorde præcis ligesom alle andre, når det gjaldt de døde, og det blev de ved med i lang tid – måske helt op i det 5. og 6. årh..

HVAD KAN VI SÅ LÆRE AF DET?

Hvad betyder det, at vi i de første århundreder efter vor tidsregning ikke ser nogen distinkt kristen, jødisk eller 'hedensk' måde at behandle de døde på? Jeg vil mene, at det fortæller os, at gravlæggelser og dødsritualer ikke var betinget af religiøst tilhørsforhold i denne periode, men at de dødes liv snarere hørte til familiens domæne, og at det derfor var stort set ens for alle, hvad enten de identificerede sig som kristne, jøder eller hedninger. Det er interessant, når man tænker på, at vi netop i denne periode ser en stigende grad af opstandelsestro inden for jødedommen og kristendommen. Det kunne altså tyde på, at familiens fortsatte sociale bånd til de afdøde har meget lidt eller slet ingen ting at gøre med disses religiøse tilhørsforhold og opstandelsestro.

Det giver os også en indikation af, at religiøs identitet i senantikken formodentlig har været langt mere flydende, end den moderne forskning giver indtryk af, når vi netop har så travlt med at kategorisere de mennesker, vi studerer, som enten kristne, jøder eller hedninger. Det er ikke sikkert, at datidens mennesker har oplevet de kategorier som helt så veldefinerede og afgrænsede. De første generationer af kristnes dødsritualer bekræfter endnu engang, at oldtidens verden var præcis lige så kompleks og indviklet, som vores verden er det i dag, og at menneskers adfærd var betinget af et syndigt rod af sociale, religiøse, praktiske og pragmatiske interesser.

Isola Sacra begravelsespladsen i Lazio regionen syd for Rom.

FOTO: MASSIMOP